

Mgr. Pavel Dubec,

Syntactic and FPS Aspects of the existential constructions in Norwegian

Syntaktické a aktuálněčlenské aspekty existenciální konstrukce v norštině

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav germánských studií, 2013

Oponentský posudek disertační práce

Předložená disertační práce zkoumá existenciální konstrukci v norštině s trojím cílem: obohatit popis této norské konstrukce o nové poznatky, přispět k vyjasnění některých obecných aspektů aktuálního členění větného a aplikací domácí teorie funkční perspektivy větné (aktuálního členění větného) na norštinu uvést tento teoretický přístup do norské lingvistiky. Výzkumný materiál tvoří 1000 dokladů rovnoměrně čerpaných z dvou funkčních stylů, beletrie a odborného textu, z čehož vychází základní klasifikace: výzkum je proveden podle stejné metodologie v beletristickém a odborném souboru zvlášť a výsledky jsou pak porovnány. Je tak přínosný i pro stylistickou charakteristiku zkoumaných textů, aniž je tento aspekt do výzkumných cílů explicitně zahrnut.

Práce je psána anglicky, což je vzhledem k obecné povaze zkoumané konstrukce a zahrnutí aspektu její informační struktury náležité. Z téhož důvodu jsou všechny příklady uváděné v textu provázeny doslovným anglickým překladem. V příloze jsou však nahrazeny českým překladem, což autor zdůvodňuje odlišným charakterem českého a norského slovosledu: v norštině je slovosled relativně pevný, na konci věty se vyskytují tematické prvky (temporální a lokativní scéna). Naproti tomu český slovosled je primárně určován aktuálněčlenskou strukturou, takže sloužil jako podpůrný faktor pro autorovy aktuálněčlenské interpretace. Český překlad je nadto funkční v tom směru, že jím lze ověřit ovládnutí norského jazykového materiálu, což je pro správné určení AČV struktury nezbytný předpoklad.

Výzkumný materiál je po teoretickém úvodu předkládajícím teoretický rámec zkoumaných aspektů rozčleněn na část syntaktickou a aktuálněčlenskou. Syntaktická část demonstruje specifické rysy norské existenciální konstrukce spočívající v polyfunkčnosti zájmena *det*. Na rozdíl od existenciální konstrukce v jiných jazycích, v nichž má specifickou strukturu (srov. anglické *there + be*, francouzské *il y a*, německé *es gibt*) jednoznačně indikující prezentační větu, v norštině má formální podmět *det* též funkci anglického prázdného (gramatického), anticipačního a anaforického *it*, což zakládá syntaktickou a následně i průvodní sémantickou víceznačnost. *Det* se vyskytuje i ve vytýkají konstrukci a ačkoliv je to zájmeno 3. os. sg. neutra, může odkazovat na všechny rody, obě čísla a větné antecedenty. Lexikální složky konstrukce, nocionální podmět, sloveso a fakultativní příslovecné určení, jsou podrobně analyzovány z hlediska realizační formy, pozice a sémantiky. Zjištěné rozdíly v těchto rysech významně přispívají k charakteristice beletristického a odborného stylu: v beletrii se substantivní fráze často vyskytuje bez modifikace a v případě modifikované struktury s jedním adjektivním premodifikátorem. Naproti tomu v akademickém textu převládá substantivní fráze rozvitá rozmanitými typy modifikace zejména v postmodifikaci a kombinacemi premodifikace s různými typy postmodifikace. Odráží se zde odlišný charakter a funkce těchto funkčních stylů: umělecký text předkládá probíhající děj v atmosféře napětí a očekávání, odborný text se soustřeďuje na explikaci obsahu. Autor zkoumá též obecnou sémantiku řídicího substantiva, kterou člení na dvě skupiny, substantiva vyžadující komplementaci a substantiva sémanticky úplná. První skupina je častější v odborných textech, druhá v beletrii. Tento aspekt ovšem souvisí s abstraktním / konkrétním významem substantiv, u abstrakt pak s častými deverbativy, která uchovávají slovesnou valenci (srov. substantiva ilustrující první skupinu *souvislost*, *vztah*, *pochybnost*, *rozdíl*, *shoda*, *neshoda*, *kontakt*, apod.). Zatímco beletrie pojednává především o osobách, předmětech, událostech, akademický text především o abstraktních pojmech.

U slovesa je registrována nejen valenční třída, ale i lexikální sémantika, která opět demonstruje odlišnost beletristického a odborného textu: počet různých sloves zjištěných v existenciální konstrukci v beletrii byl ve srovnání s odborným textem téměř dvojnásobný.

V případě adverbialíí bylo nejvíce rozdílů shledáno ve větší rozmanitosti sémantických rolí v akademických textech, ve výrazně menším zastoupení koncové pozice, která převládala v beletrii, a v podstatně větším zastoupení konjunktů. Zatímco četný výskyt konjunktů je pro akademický text obecně charakteristický, menší zastoupení koncové pozice adverbialíí v existenciální konstrukci v tomto stylu autor uvádí do souvislosti s koncovou pozicí modifikovaného rematického podmětu a s mediální pozicí tematického adverbialia, která často způsobuje diskontinuitu postmodifikace podmětu. Tato konfigurace je pozoruhodná z hlediska aktuálního členění, neboť demonstruje lineární řazení podle principu koncového umístění jádra výpovědi, nikoliv podle gramatického principu.

Kromě strukturní ambiguitu konstituentu *det* realizační forma složek existenciální konstrukce zakládá podmínky pro vznik víceznačnosti v případě koncové předložkové fráze, která může mít funkci postmodifikátoru podmětu nebo příslovečného určení. Autor zde používá především sémantického kritéria a možnosti přesunu do iniciální pozice, ale i tak zůstávají některé doklady nejednoznačné.

Kapitola o aktuálním členění se soustřeďuje na aktuálněčlenské a dynamické sémantické funkce nocionálního podmětu, slovesa a příslovečného určení, pokud je přítomno. Výsledky výzkumu ukazují, že se aktuálněčlenská struktura beletrie a akademických textů v podstatě shoduje, což lze ovšem očekávat, neboť organizace informační struktury se obecně řídí univerzálním principem koncového postavení jádra výpovědi. Nocionální podmět je nejčastěji rématem, výraznější rozdíl by zjištěn jen v jeho skladbě: zatímco v beletrii byl nejčastější podmět zcela kontextově nezávislý, v akademických textech to byl podmět s heterogenní skladbou obsahující prvky kontextově nezávislé i závislé. Tematické podměty kontextově závislé tvořily v obou souborech malé procento. V těchto případech bylo rématem buď sloveso, které má převážně funkci přechodu, nebo příslovečné určení. Adverbialie mělo v závislosti na syntaktické funkci a sémantické roli tři funkce: funkci diatématu, realizovaného místními a/nebo časovými adjunktami tvořícími scénu, na níž je jev prezentován; složky přechodu orientované na vlastní přechod (k TME) v případě disjunktů, konjunktů a adjunktů neurčitěho času; a rématu realizovaného téměř výlučně adjunktami s dynamickou sémantickou rolí specifikace. Zde měly být všechny pozice každé adverbialní AČV funkce posouzeny z hlediska shody / neshody s příslušným stupněm výpovědní dynamičnosti. Aspekt neshody je zmíněn v případě koncových tematických adverbialíí a naopak aspekt shody v případě mediálních adverbialíí způsobujících diskontinuitu postmodifikace podmětu. Tato pozice však diatematické funkci neodpovídá, neboť před ní předchází přechodové sloveso. Pokud jde o AČV funkci vlastního tématu, je inherentním rysem existenciálního podmětu *det*.

Konfigurace AČV funkcí lexikálních členů existenciální konstrukce vytvářejí tři vzorce, z nichž první má dvě modifikace: vzorec T - Trans - Rh, v obou souborech doložený v převážné většině všech dokladů (v beletrii 87%, v akademickém textu 90%). Modifikace tohoto vzorce obsahují rémata vytčená fokalizátorem nebo předjímaná anticipátorem záporu či otázky. Druhý vzorec Th-Trans/Rh, v beletrii zastoupený 6% a v akademickém textu 4%, obsahuje tematický podmět a rematické sloveso, které je tak nositelem dvou AČV funkcí, přechodu a rématu. Tento vzorec netvoří prezentační větu, nýbrž konstituuje kvalifikační škálu, neboť komunikaci perspektivuje od kontextově závislého podmětu k lexikální složce slovesa. Třetí vzorec obsahuje rematické adverbialie a má tři varianty, z nichž dvě jsou v obou souborech stejné: vzorec s tematickým nocionálním podmětem, který konstituuje kvalifikační škálu stejně jako vzorec Th-Trans/Rh, neboť perspektivuje komunikaci od kontextově závislého podmětu k specifikaci vyjádřené kontextově nezávislým adjunktem. Druhá společná varianta je rozšířená prezentační škála obsahující v rematické sekci dvě složky, kontextově nezávislý nebo heterogenní podmět a kontextově nezávislý adjunkt. Třetí varianta je stylistický prostředek beletrie konstituovaný fixní strukturou *det - ga - S/časová jednotka - časová spojka a temporální věta*, v níž je hlavní informace obsažena ve vedlejší větě, k níž

řídící věta tvoří jen časovou scénu (srov. podobné stylistické využití vytýkací konstrukce v anglické beletrii). Pokud jde o odborný styl, autor zaznamenal pouze jeden doklad redundantního opisného vyjádření (ex 424/s.143), který by jako stylistický ukazatel vyžadoval početnější zastoupení.

Závěrečný oddíl kapitoly o aktuálním členění pojednává o zdrojích víceznačnosti AČV struktury pramenících ze stupňovité povahy kontextu a heterogenní skladby nositelů AČV funkcí, které spolu se syntaktickou víceznačností existenciální konstrukce někdy nedovolují jednoznačné určení AČV struktury.

Disertaci uzavírá výstižný závěr shrnující nejdůležitější výsledky výzkumu, po němž je do svazku začleněna více než dvěstěpadesátistránková příloha obsahující všechny doklady seřazené podle pramenů, provázené českým překladem a syntaktickým a aktuálněčlenským rozbohem. Objem práce, kterou autor na disertaci vykonal, je o to úctyhodnější, že byla provedena na náležité odborné úrovni svědčící o velmi dobré teoretické a jazykové vybavenosti.

Dotazy a poznámky k jednotlivostem:

1. Je někde v textu uvedeno procentuální zastoupení AČV funkcí adverbialíí? Tabulky registrují pouze jednotlivé funkce podle pozic a sémantických rolí, nikoliv celkové zastoupení.
2. Mění se AČV funkce adverbialíí (větných i nevětných) některých sémantických rolí podle pozice?
3. Čím lze vysvětlit velkou převahu místních adverbialíí v existenciální konstrukci v obou souborech nad ostatními sémantickými rolemi? V jiných větných strukturách to bývá časové určení.
4. *Podle mého názoru* (s. 104/ex 354) je stylový disjunct?
5. Skutečně se v norské existenciální konstrukci může (mimo případ druhé instance) vyskytnout kterékoliv intransitivní sloveso? (Např. *kýchnou, kašlat, omdlít, dusit se, potit se* apod.)

K AČV a syntaxi některých dokladů:

Ex 127/s. 47 nemůže být vytýkací konstrukce: nedovoluje podkladovou strukturu "*det/on* (osoba), kdo zničil auto, je někdo"; závislá věta má antecedent *někdo*, nikoliv *det*. Ve vytýkací konstrukci tvoří závislá věta s podmínkem *det* ve větě hlavní jednu jednotku, která je identifikována doplněním spony.

Ex 131/s. 48 předložková fráze v iniciální pozici nemůže být postmodifikátor nočního S: jednoznačně indikuje adverbialní funkci.

Ex 143/s. 54 nemá rematické sloveso: *stvoření z jiné planety* neindikuje dostatečně život: stvoření a život nejsou koreferenční synonyma

Ex 160/s. 62: je řečnická otázka, zápor zde má funkci kladu, nejde o dvojí anticipátor: záporu a otázky

Ex 377/s. 114 nemá kontextově zcela závislý Rh/S: z nejširšího pragmatického kontextu jen vyplývá, že loď má jméno, ale ne jaké.

Ex 378/s. 115 podmět není DiaTh: jde o dekontextualizační faktor záměrného opakování, uvozený konjunktem *jinými slovy*; možný případ potenciality, srov. *už jsou* (vytištěné) *brožury / brožury už jsou*. Překlad v příloze je: *už existují brožury*, tedy S/Rh, ne DiaTh.

Jazyková stránka disertace je na náležité úrovni, chyby a přehlédnutí jsou ojedinělé (např. 8/7zd one of the FSP factor; člen 41/12sh relatively low degree of CD, 58/2zd: creates background for the communication; interpunkce konjunktů: s.17 uprostřed thus; slovosled also 158/1sh: 52/13sh, 88/1zd, 21/5zd however; překlepy 19/ex 18: I ment you; 62/13sh sence (sense) aj.

Závěr

Disertační práce Mgr. Pavla Dubce splňuje všechny vytyčené cíle: popis norské existenciální konstrukce obohacuje o aktuálněčlenský aspekt, teorii aktuálního členění o vytvoření vzorců konfigurací AČV funkcí a aktuálněčlenskou částí uvádí teorii funkční perspektivy větné do norské lingvistiky. Nadto je též přínosná pro stylistickou charakteristiku zkoumaných funkčních stylů a obecně pro problematiku existenciální konstrukce ze srovnávacího hlediska. Předložená práce splňuje v plné míře požadavky kladené na doktorskou disertaci. Doporučuji ji k obhajobě a po jejím úspěšném obhájení jako podklad pro udělení titulu PhD.

